

XIII.

Klénoty.

Ozdobená plastickou figurou heraldickou přilbice nazývá se helmou erbovní, jejíž podstatnou částí tato ozdoba jest, která klenotem se jmenuje. U Poláků, na Moravě a v Čechách slovo klénot má zhusta význam širší a erb samý znamená. Paprocký připomíná ve svém Zrcadle na str. 288 dva listy latinské r. 1450 rodu Okrouhlických z Kněnic vydané na jeho šlechtictví, a kde se znamení erbovní po latinsky cleinodia jmenují: »de paterno clenodio beraní rohy«. Kniha Tovačovská v k. 170. dí: pečeti své ode mně vyvaditi nechce, při mně jí nechav a klenotu svého a předkův svých oželel: protož vyvolávám jej bez pečeti a klenotu rodičův jeho. Konečně v kronice Trojanské (knize 15) čteme o Hektorovi: »a klenot bieše jeho vešken štít zlatý a na něm jeden lev červenú barvú malovaný.« Na tuto důležitost klenotu poukazuje též zvláštnost české heraldiky, že velmi zhusta klénot erb rodinný představuje, kdežto dole na štítě místo erbu některý heroltský kus náhradou jest, čehož příkladů na sta máme a jinde o tom šíře promluvíme. Proto také na pečetech často jen klenot s helmou bývá jak u nás tak u Němců a jiných národů ve středověku do XV. století; znám u nás nejpozdější příklady takových pečeti z r. 1412, kdy sedm purkrabů rožemberských přivěsilo pečeti o helmech s klénoty a osm purkrabí pečeti se štíty bez helmů a klenotů na jednom listě.

Z toho, že Čechové rádi z pouhého pohledu na klenot erb poznávali, plyne také přirozeně, že kromě zvláštnosti svrchu připomenuté náhradních znamení na štítech, také se toho dbalo, aby erb na štítě opakoval se jako klenot celý nebo z části, neb aspoň jakási souvislost byla mezi oběma částmi úplného erbu buď barvami nebo tvarem naznačena. Ovšem nepočítáme sem žertovných klenotů, s kterými páni a rytířové do turnajů jezdívali a jichžto vyobrazení nejvíce se zachovalo ve Freydalu vyd. ve Vídni v l. 1880—1882, ve kterémžto spise císaře Maximiliana I. turnaje a mumraje vypsány jsou (Adler IX., str. 61., 62.).

Klenot nalézáme v Čechách již na nejstarší panské pečeti pana Vítka z Prčic z r. 1220; na helmici, kterou osoba páně Vítkova obličej přikrytý má, nesou se vzhůru vlčí nebo psí neb rysí uši v pravici drží pan Vítek štít s růží země se dotýkající (Orlický arch.). Vlčí nebo psí hlavy pánové

z Rožemberka později neužívali jakožto klenotu, nýbrž růže své pětिलisté kterou také na štítě měli, ale rozmanitě ji okrašlovali: buď počet listů zdvojnásobili jako Ludmila z Říše na své helmici r. 1265 (Světlá v Rak.) nebo listy růže prodloužili na způsob kapradí, jako pan Vítek z Krumlova r. 1290 (Hohenfurt na str. 45.).

Pravidlem všeobecně přijatým jest v heraldice, že helmice a klenot od sebe odloučiti se nedají, ba někteří heraldikové ani za možné nemají, aby klenot se někde vyskytl bez helmice, jako Hefner, Sacken atd. Kníže Hohenlohe nám podal ve svých Aforismech sfragistických jeden případ z heraldiky německé, kde klenot nade štítem umístěn jest bez helmice, my můžeme z heraldiky české pěti příklady posloužiti. Pan Jindřich z Hradce r. 1382 přitiskl k listu jednomu v archivě Jindřichohradeckém pečeti, na kteréž jest štít rozečtvrcený a v něm růže pětिलistá s prázdným polem se střídá. Nade štítem uprostřed jest známá z erbu Hradeckého písmena M upravena a nad ní korunka. Toto korunované M našli jsme samotné na štítě nade vchodem do sakristie v kostele v Kardašově Řečici, kde patronátní právo pánové z Jindřichova Hradce od r. 1362 a po nich Slavatové až do vymření provozovali. Týmž způsobem nejvyšší komoří Olomoucký pan Petr z Kravař na levý roh nakloněného v pravo štítu si dal monogram slova Kravarz a ozdobil jej korunou královskou r. 1406 (Demuth)

Bez korun a bez helmic oblíbili sobě prostý klenot vladkyové Sezema z Fuserka r. 1377 a Jindřich z Příčiny r. 1506; vladka z Fuserka pokosně rozdělený štít s levou vyšší polovicí okrášlil na levém rohu pouhými jeleními rohy a Příčinský panoše na štít s pruhem příčným dal si vlka v pravo krácejícího.

Přihlédněmež nyní k tomu, z jaké látky byly klenoty a jakým způsobem je připevňovali k helmicím.

Ve vzácnějších rodinách byly klenoty ze zlata a stříbra a za příklad uvádíme vévodu Amadea Savojského (1356—1380), jenž měl za klenot jednu hřeben se třinácti péry, po druhé hlavu lva a po třetí dvě křídla posázená srdíčky; a po každé byl klenot stříbrný pozlacený. Český pán Jan z Michalovic měl na helmici své korunu, na níž krásný zlatý věnec zářil a o pozlacených supích perách se zvláštními ozdůbkami nastrkaných do jeho koruny jsme již svrchu mluvili.

Obyčejné klenoty byly z kůže, dřeva, kličovaného papíru, plechu, pletiva, plátna kličem nebo křídou napuštěného, ze sukna atd.

Klenot heraldický nemá nikdy sám o sobě býti a nad helmici se jen vznášeti nebo pouze na točenici ležeti, nýbrž budiž vždy připevněn k helmici. Připevňovali jej šňůrami, šrouby, uchy a protaženými hůlčickami, po kterých ještě dirky na přilbicích posud zachovaných viděti můžeme, ale nejčastěji podklad klenotu připravili na způsob prstene nebo obroučku kulatý, jenž zakrýval zároveň místa, kde helmice a klenoty spojeny byly.

Obyčejné klenoty jsou rohy buvolové a volské, křídla orlí, k nimžto se řadí jako vzácnější ochranné desky, pera paví a pštrosí, praporečky, kytky z per, části zvířat, trupy lidské, běsy atd. Druhou tuto třídu nazývají pomocnými klénoty, poněvadž hlavně heroltské kusy štítu na nich zobrazeny bývají. V prvním i druhém případě korrespondují barvy štítu s barvami klénotu.

Do věku XVI. pozorujeme v té příčině přísnou uniformitu: r. 1400 má Břeněk z Rožemberka štít na zděl rozdělený, v pravo červený a v levo třemi červenými a stříbrnými pruhy přepažený, na helmě pak jeho 2 křídla proti sobě postavená tak jsou uspořádaná, že pravé jest celé červené a levé levou stranu štítu věrně nám podává. Později erbovní zvíře vystřídalo se na zděl rozděleném štítě sklenutém v barvách: lev bílý Hodických z Hodic na Moravě v červeném štítě a lev červený v bílém štítě, na helmě pak buvolový roh bílý (podle lva nikoliv podle štítu) a buvolový roh červený.

Bylo-li jedno znamení pokosné nebo šikmo rozděleno, ve svrchní polovici mělo barvu štítu spodní polovice, a v polovici spodní svrchní polovice.

Ve štítě na čtyři části rozděleném heraldikové čeští podobně si vedli, aby pestrosti figurám jejich přibýlo.

Obyčejné tvary samostatných a pomocných klenotů jsou:

1. rohy, 2. křídla, 3. desky ochranné, 4. klobouky, 5. pera, toulce na pera, praporce, 6. lidé a zvířata.

1. Rohy bývají vždy po dvou na helmici a každý na jedné straně její vzhůru se nese. Zahýbají se buď jednou do půlkola jako rohy býčí, oba dohromady půlměsíci ležatému se podobajíce anebo dvakráte se zahýbají vykrouženy jsouce jako velké rohy volské. Býčí rohy na helmě rod vladyk z Víckova na Moravě až do vymření svého si zachoval (Papř. Zrcadlo na str. 297.). Buvolové rohy spatřují se již ve Velislavově biblí z konce XIII. století, jakkoliv nejsou ještě velkými, ale později směle do výšky vyženou dvakráte se zahýbajíce a na konci hořejším jakoby pílkou uřezány byly. Tak povstaly v XV. věku buvolové rohy na způsob trub které na hořejším konci ústí otevřené měly. Takové rohy s ústy měli Chorynští z Ledské, Vojkovští z Milhostic a Koňasové z Vydří.

Chybně nazývají se podobné rohy slonovými troubami, poněvadž na pečetech ze starších dob často vedle rohů ještě volské uši spatříme.

Nezůstaly také rohy na helmicích bez ozdob: ve XIV. a XV. věku je posázeli listy na štopkách nebo jetelovými stonky, též pery pavími (pavími oky), pery kohoutími, pery pštrosími, kytkami, malými praporečky větrním korouhvičkám podobnými, ratolístkami, špičkami, kuličkami samotnými nebo na štopkách zavěšenými, hadími hlavami, račími klepety, odseknutými hlavami rybími a také hřebenem opatřili, kteréž všechny ozdoby příklady doložíme. Stonky jetelové jsou hůlčičky horizontálně nebo koncentricky rohům do boků nastrkané s koncem srdcovitému, lípovému

nebo jetelovitému listu podobným, ověšené malými plíšky kovovými podobného tvaru nebo rolníčkami, které zvonily při každém pohybu. Také oka paví ozdobena byla rolníčkami nebo plíšky. Do úst rohů otevřených nastrkaly se ratolístky, kytky, pera atd.

Listy s řepkami nalézáme na rozích klénotu pánů ze Žeberka, jetelové stonky u vladýk z Tlukačova (nedaleko Kostelce nad Orlicí), pera pštrosí u Mitrovských z Nemyšle, Hřebenářů a hrabat z Harachu, u vladýk Španovských z Lísova a pánů Roupovských z Roupova. Praporečky si ozdobily rohy vladýkové Trčkové z Lípy (na Vlašimi), vladýkové z Lípy (u Písku) a Dýmkové z Těptína; kuličky si připevnili na rozích a také na řepkách si je tam zavěsili vladýkové z Kestřan a z Klínovic (na Pračensku).

Ruce lidské pod zápěstí mají za okrasu svého klénotu nynější hrabata Dubští z Třebomyslic, hadí hlavy a krky hrabata Choryňští (kteří těch rohů užívají zároveň za erbovní znamení), klepeta račí měli vladýkové Absolonové z Ledské, odsekané rybí hlavy vladýkové z Metelska a hřeben vladýkové z Lipničky. U Roupovských a Mitrovských vedle boků rohů také ústa rohů péry pštrosími vyzdobena jsou.

Na rozích opětuji se též hlavní barvy štítu a tyto mohou býti na příč buď pruhované, buď šachované, buď routované. Na erbu hrabat Nostic spatřujeme bývolové rohy modře a bíle routované, Teyfflové z Zeilberka měli r. 1627 dva bývolové rohy na způsob trub, každý z nich byl na tři díly na příč rozdělený, dolejší dva díly z koruny a hořejší dva s ústy zlaté prostřední pak modré, z kteréhožto každého rohu z pravého na pravo, z levého na levo ven se vyskytuje 8 per pštrosích, totiž z každých úst čtyry a z bokův také čtyry.

Jsou-li pruhy na štítě, bývají rohy ozdobeny příčnými obroučkami na znamení jejich odbývající tak ze pomocný klenot. Nezřídka mezi rohy vyskytne se také obraz na štítě jako orel Roupovských z Roupova (na pečeti Hynka R. z R. z r. 1598 v česk. mus.), čepice s beránkem vladýk Dýmků z Těptína r. 1543 (na pečeti Oldřicha D. z T.) mezi rohy s praporečky a rodné dvě ostrve šestisuké křížem přeložené Zbislava z Frydlantu mezi dvěma rohy, ze kterých každý 4 praporečky ozdoben jest. Ano mezi rohy najdeš také erby se štítem nikterak nesouvislé na pouhou ozdobu.

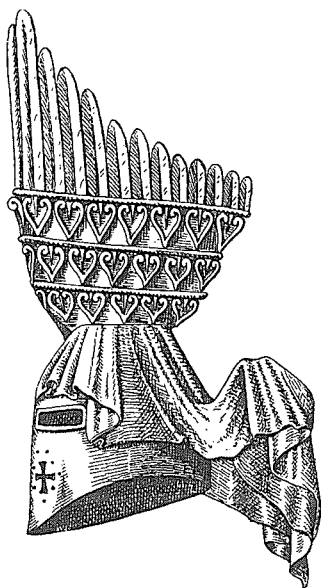
Pan Frycek z Egerberka má na své pečeti z r. 1332 mezi dvěma, volskými rohy růži pětistlou a na štítě pruh pokosný, rovněž Markéta Horová z Ocelovic, manželka Asmana Štampacha ze Štampachu mezi dvěma rohy zlatou růží pětistlou na zlaté ratolístce; Mikuláš Vtelenský ze Vtelna na Vtelně (Bolesl.) nosil na svém štítě dva bývolové rohy na způsob trub dole spojené, na přilbici pak mezi těmito bývolovými rohy byl chrt v pravo vyskakující s páskem na krku, od něhož vzadu kroužek viděti jest r. 1609 (arch. desk z.). Hrabata Kokořovcové z Kokořova měli již za Paprockého (Diadochos o stavu rytířském na str. 193.) mezi dvěma volskými rohy na přilbici 5 kostek a štít dolejší polovičný, Wolf Ernst

Weisspach z Weissenpachu nosil na štítě volskou hlavu a na helmici buvolové rohy nahoře otevřené a mezi nimi hvězdu r. 1633 (česk mus.). František Materna z Květnice dal si mezi své klenotní dva bývolové rohy literu M za okrasu r. a Štěpán z Březnice literu S. Noví erbovníci přibírali si ode druhé polovice XVI. století velmi často okrasu nějakou do klénotu jako Jan Hutnický z Borknštorfu, svědek Roveňského listu hamfeštního z r. 1620, dal si pětistlou růží mezi buvolové rohy nad šachovnici ve štítě.

Vedlé rohů buvolových nalézáme jakožto klénoty také jelení rohy, kozorožcovy i kamzičí rohy. Rodiny Drslavického rozrodu lišily se od sebe jen klenoty, některé křídloma, jiné jeleními rohy sobě helmy zdobíce nad stejným štítem. Vladykové z Ulic a Břeněk z Ryzemberka na Moravě měli jelení rohy a ostatní rodiny Drslavické všechny křídla; z Potenšteinských pánů oblíbil sobě první pan Čeněk z Potenšteina ve Vysokém Mýtě pochovaný jelení rohy a po něm jeho pošlost až do vymření, ale otec jeho Mikuláš měl ještě křídla orlí; na Klatovsku Vilém z Lopaty též jelení rohy si oblíbil jako Bavor ze Žinkov 1409.

Na konci stůj zde zvláštní jméno volských rohů vladýk Pivců z Hradčan a z Klinšteina na štítě i na helmici, které Paprocký ve svém Zrcadle na str. 373. thyrovými nazývá.

2. Křídla. (Viz obr. 71.) Křídla jako klénoty nejsou přirozená nebo

Obr. 71. Křídlo jako klénot.

skutečná orlí křídla, nýbrž uměle z kůže, plechu, papíru pevného atd. zhotovená i užívá se jich po dvou nebo jednotlivých. Dvě křídla upravena bývají na helmici z předu spatřené tak, že každé křídlo na jedné straně helmice do šířky se táhne, a když helmici se strany vidíme, bývají křídla paralelně k sobě na helmici postavená, majíce zadní konce své k zadní části její obrácené.

Křídla vynikají z lebečné části helmice vzhůru a křídlo jedno bývá nahoře na lebce nebo temeni hlavy umístěné.

Křídla ve starší době, zvláště když se nosily helmice hrncovité, měla zvláštní útvar podobající se lištnám pery jednotlivými posázeným a po každé straně helmu se spatřoval jako na erbu Vítka z Lípy ze Švabenického rozrodu r. 1290 (Steinb.) také podobna byla prknům na způsob křídel upraveným později čím dále tím více přirozenými a ochrannými se stávala.

Úprava křídel podobá se ve všem úpravě rohů. Pomalovati křídla aspoň barvami štítu, když již nemohli nebo nechtěli obrazy ze štítů na nich vypodobniti a okrášlili je jako rohylisty s štopkami, srdíčky, kuličkami, pávými oky, pštrosími pery a podobně. Listy s štopkami (5) zdobí křídlo

nad helmici a lvem na štítě na pečetidle amethystovém krále Václava IV. (Pam. arch. díl VII. na str. 61. a 62.), pánové z Hradce měli na každém křídle po 9 červených srdcích (které bezpochyby z listů povstaly) jako vladkové z Tvorkova (Zrc. Papr. na str. 399.), u kterých dvanácte srdíček na složených křídlech jsme napočítali.

Když novým erbovníkům Janovi v Nehvizdech, Voldřichovi Sudikovskému a Václavovi Jiskrovi v Hradci nad Labem udělen titul ze Sobince, dostali za klenot křídlo vorličí rozkřídlené, modré barvy a mezi perím téhož kř. mod. 9 třtin rybníčných žluté barvy, roku 1558. Jak u rohů tak u křídel opakovalo se znamení erbovní mezi křídly; hrabata ze Šternberka podnes mají hvězdu mezi složenýma křídly jako v Papr. Diadochu na str. 171.), ovšem jen pravou polovici její viděti jest; vladkové Uličtí z Plešnic měli na černém štítě stříbrnou konev s uchem v levo obrácenou a na helmici mezi dvěma křídly černýma touž konev; vladkové Kordulové ze Sloupna měli na štítě plechovnici a na helmici touž plechovnici mezi dvěma křídly.

Kromě obecných obrazů na štítě zhusta opakovaly se také heroltské kusy na křídlech. Na erbích pánů Švihovských z Ryžemberka spatříš jejich tři pruhy stříbrné na pravé červené straně polovičného štítu také nad helmici na křídlech složených nebo na křídlech rozložených, a soukmenovci Švihovských, dnešní hrabata Černínové z Chuděnic mají rozložená dvě křídla, pravé červené a levé modré, každé třemi stříbrnými pruhy potažené obdobné štítu polovičnému červenému a modrému s třemi stříbrnými pruhy. Mimo to hraběcí tento rod má ještě střední štítek červený s bílým pruhem a císařskou korunou a mezi oběma křídly ruku ozbrojenou s vytaženým mečem a palmou míru). Vladkové Těminové z Těmic měli křídlo pokosným pruhem přetažené zrovna jako štít, a vladkové z Doubravice (u Sviňů) měli křídlo na helmici v levo obrácené šikmým pruhem přetažené (1357), vladkové pak Broumové z Měřetic měli křídlo třemi pokosnými břevny zrovna jako štít přepažené (1684).

Jako rohů užívalo se též křídel za erbovní znamení u pánů z Kolovrat, u vladk ze Stochova a u Kaplérů ze Sulevic.

V nobilitacích druhé polovice XVI. st. rozdělená na příč křídla tak barvami se označila, jako na kříž rozdělený štít: na pravém křídle byly barvy 1. a 3. pole na levém křídle 2. a 4. pole.

Dvě křídla kohoutí dostal Kříž ze Svémyslic r. 1539 jako klénot.

Kromě křídel známe v heraldice české též dvě peruti drofové křížem přeložené jako klenot u vladk Kosořských z Kosoře, kteří štít celý šachovaný měli (Papr. Diad. o stavu rytířském na str. 334) a o supích křídlech krále Jana vypravuje báseň o bitvě u Křešáku.

3. Desky ochranné, které též mezi klenoty náležejí, byla prkénka na způsob kruhu úplně kulovatá nebo na způsob půlkruhu jen do polovice zaokrouhlená, také rohatá (obyčejně šestirohá) vykrojená a vějířovitá, která se postavila zpřímá na helmici a odbývala za pomocné klenoty, na kterých

obrazy štítu nebo heroltské kusy se opakují. Obruba neb rohy desek těch bývají posázeny knoflíky, rolničkami, třapci, pavími oky atd.

V heraldice české jsou desky ochranné velmi vzácné a vyskytají se pokud víme kulovaté, 18 pery dokola posázené po obou stranách helmu Oldřicha z Hradce na pečeti z r. 1300 a Alberty z Lomnice z r. 1308 a Svojsě ze Vzduň z r. 1393 (Pangerl: Goldenkron na str. 214) a u Matěje Samechovce, purkrabího na Chotěboři, jenž má na pečeti své z r. 1406 též na helmici čtyřhrannou desku, jejíž každý jeden roh lilií heraldickou okrášlen jest, znamení erbovní na štítě podobá se vlčí udici (Chotěboř).

Desky na způsob půlkruhu do polovice zakulacené měl Bavor ze Strakonice. Aby se užívalo místo desek ochranných na helmici polštářů, které by jako desky zpříma postaveny byly na přilbici, toho příkladů v Čechách nemáme.

4. Semo tam nalézáme také klobouky a kloboučky na přilbicích jako klénoty, ale obvyklejší jest čepice vysoká, špičatá, s beránkem nebo obrubou jinobarevnou. Čepice takové mají na náhrobcích svých na hlavě pan Hron z Pacova a pan Mstislav z rodu Chlumského; jakožto klénot jsme ji poprvé spatřili na pečeti Křišťana ze Žernosek z r. 1346. Vladykové Bohuchvalové z Hrádku měli čepici červenou s bílým beránkem a na čepici erb svůj: »tříkráte lomený pruh stříbrný« zdola ze štítu si vzali. Na rozeznání od svých příbuzných vzali si vladykové ze Smoloty za klénot červenou čepici převrácenou s bílým beránkem a na štítě dva červené pruhy měli a v původním erbu knížat Lobkoviců také jako klénot: »převrácená čepice červená ale bez beránka a perem pštrosím do čepice vstrčeným okrášlená«, na štítě pak jejich pruh červený ve vrchu štítu najdeš. Čepice taková bývá na hořejším konci okrášlená pery, kytkami, korunkami, páskami, ale ne bezprostředně na čepici, nýbrž na kouliče nějaké nebo na koruně nahoře připevněnými. Často také nahradil se beránek korunou (obroučkem koruny se špicemi listům podobnými) a tu se stalo, že čepici na takové koruně spočívající proměnili ve sloupy, pyramidy atd.

Klobouky a kloboučky vyskytují se u nás v Čechách ne tak jako přesné klénoty, nýbrž spíše jako podklady klénotu samého. Jan z Michnic má na své pečeti z r. 1338 přilbici a na ní klobouk, na němž dvě volských rohů jest (Vyšší Brod od Pang. 82 opr. od Sedláčka), rovněž Oldřich z Drochův nebo z Květonov r. 1366 (tamtéž na str. 137) Buzek z Tiché r. 1369 a r. 1389 (tamtéž na str. 148 a 208) a Oldřich řeč. Drochovec z Omleničky z roku 1378 (tamtéž na str. 176). Vladykové z Drochův a z Omleničky měli rohy volské nebo buvolové též na štítě, jak toho doklady z let 1445, 1480 a 1484 dosvědčují.

Podobný klobouček na přilbici okrášlený pěti pery pštrosími nalézáme na erbu vladyk Vikhartů ze Šánova na Rakovnicku r. 1476 štít toho rodu jest pouze na přič rozdělený, tak že klobouček za klénot zde odbývá.

Také Příbek Kroměšín z Březovic na pečeti z r. 1440 má klobouček na helmici s třemi pštrosími pery a na štítě pod vrchem štítu pokosný pruh.

5. Pera nacházíme jako klenoty buď jednotlivá buď v celých svazcích nebo kytkách. Co do času jdou za sebou supí, kohoutí, paví a pštrosí péra. Kohoutí péra vyskytují se jako kyta, kytky neb svazek per nestejně dlouhých, na hořejším konci klobouků jsou stejně dlouhá anebo nastrkaná jsou do válcovitých sloupců podobných toulců.

Paví oka bývají upravena (ve svazek) jako kytky vázané, nahoru se rozšiřující, oka je viděti v několika řadách (dvou, třech a čtyřech) nad sebou a obyčejně z koruny vycházejí. Pštrosí pera jsou nahoře přihnuta ku předu, symmetricky vedle sebe upravená a na způsob vějíře rozložená, též bývají do věnce seřaděná nebo z toulce vynikají. Barvy mají podle barev štítu; jediné pero bývá barvami rozděleno nebo dostane kovovou barvu štítu. Do toulců se dávala pera pštrosí proto, že toulce snadno mohou býti pomalovány znaky na štítě, bývajíce často tenké a dlouhé, jako sloupce nebo hůlky.

Kohoutích per sedm nestejně velkých měli na klenotní čepici své s beránkem vladkové Beřkovští ze Šebířova, rytířové Gerstorfové z Gerstorfu a svobodní pánové Perglerové z Perglasu, kteří k velkému rozrodu bavorsko-českému náležejí.

Paví pera jednotlivá našli jsme jako klenot u vladky Kurků z Korkyně, kteří za lodičkou svou ze štítu na helmici vzatou měli tři paví pera, podobně Kraselovští z Kraselova kotouč svůj rodný okrášlili sobě pěti pery pávími a pánové z Veitmile žernov svůj sedmi pery tohoto druhu. Celý svazek nebo kytku z pavích per o dvou řadách ok vzali sobě na helmici vladkové Osovští z Doubravice, Rašínové z Ryzmburka a ozdobili si je onino zavínutou střelou, tito třmenem; pánové z Choustníka rovněž tak učinili se svým zlatým řebříkem a pánův z Lichtemburka kapr nejenom na sametovém polštáři si hová, nýbrž v pozadí také kytku z pavích per o dvou řadách ok má. U české větve pánů z Cimburka a u vladky z Dalovic vyskytá se též svazek pavích per o dvou řadách ok, ale již v toulci trojím cimbuřím okrášleném, poslední Cimbura v Hrobech u Táboru odpočívající má na helmici páva sedícího.

Per pštrosích užívalo se jako klenotů opět buď samotných, buď spolu se znakem na štítě. Jedno pero pštrosí mívali v XVI. století nynější hrabata Radečtí z Radče, ale v XVII. století si již vzali tři pera.

Dvě pera pštrosí a mezi nimi rodný svůj erb »lidskou nohu« měli Pešíkové z Komárova. Tři pera si vzali na přílbici nynější hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnána, Okrouhličtí z Kněnic a Konecchlumští z Konecchlumí, ale všichni jmenovaní rodové měli tento klenot bez erbu svého přirozeného na helmici, kdežto tři pera pštrosí zároveň s erbovním znamením nalézáme na přílbici vladky Vršů ze Sadlna (kteří tři podkovy na štítě měli), Smrčků z Mnichu (s okounem na štítě), Pecingářů z Bydžína

(s kružidlem na štítě), rytířů Varlychů z Bubna (s bubnem na štítě) a Tuněchodských z Poběžovic (s kloboukem kněžským).

Pěti pštrosími péry ozdobili si síto na helmici vladykové Něnkovští z Medonos, šesti pery okrášlené kolečko na přilbici dostali Labounští z Labouně od Ferdinanda I. a sedm per v toulci sedmi pruhy modrými a zlatými okrášleném měli hrabata Slavatové z Chlumu a z Košmberka. Pěti péry pštrosími okrášlili si přilbici Vintířové z Vlčkovic, ale přibrali si k nim ještě půl kola, jakkoliv na štítě jen pět pruhů modrých měli. Týž klenot ale o sedmi perách měli vladykové z Letin, na jichžto štítě jakýsi dráp ptačí již nepoznatelný kolem do kola sedmi kuličkami okrášlený se nalézá. (Oldřich z L. r. 1448.) Zajímavá pro dějiny klénotů jest u vladyk z Letin ta okolnost, že ve XIV. věku měli přilbici svou okrášlenou sedmi kytkami na dlouhých ratolístkách (bratří Prostěj a Něpr roku 1346) jako soukmenovci jejich vladykové z Kozolup u Plzně (Oldřich r. 1346). Kytek těchto sedm ponechali si za klenot vladykové z Běhařova (Bohuslav r. 1477) a z Purkartova Újezda (Purkart roku 1427) i nezmýlíme se, když i pěti dlouhým listům puškvorcovým nebo perům, která krášlí přilbici vladyk z Bušovic (Jana r. 1382), z Lužan (Amchy r. 1397) a z Čičova (Jana 1416) stejný původ přiřkneme.

K perům klenotním připočítávají se též praporečky s korouhvičkami čtverhrannými, které stejným počtem po obou stranách klenotních rohů nebo samotné helmice dolů visí. Barvami stejnými korouhviček a štítu naznačí se vztah ku štítu a když jsou na nich zvláštní obrazy namalovány, bývají vždy k žerdi praporce obráceny. Praporečky na rozích klenotních umístěné mohou také odtud se vzít a zpříma postavit na přilbici mezi oba rohy anebo z tohoto místa mimo rohy ven vyčnívati, tak že žerdě mohou býti před rohy položeny aneb za rohy ukryty. Vladyka Mikuláš z Lípy, praotec Trčků z Lípy, měl na svém klenotě buvolových rozích na způsob trub po šesti praporečkách r. 1444 a Kateřina z Lípy, která na štítě svém tři pruhy nosila, měla na zvláštních dvou hůlkách do helmice mezi buvolovými troubami zastrčených a křížem přeložených také po šesti praporečkách (na náhrobku v Putimi z r. 1571).

Buzičtí z Buzic mají tři pole ve štítu, jedno pole barvy černé, druhé červené, třetí bílé a nad helmem tři péra nápodobná k pávovému peří a v tom každém píru u vršku jsou vymalovány maličké erby: toliko samý štít a tím způsobem v štítu pole barvy svrchu psané. (Stará paměť.)

Nynější hrabata pruští Štylfrýdové z Ratěnic mají nad pokosně rozděleným černým a zlatým štítem na helmici dvě buvolové trouby a mezi nimi stojí zpříma vzhůru pět praporeček s korouhvičkami, které barvami štítu rozděleny jsou; předkové jejich měli každou buvolovou troubu třemi praporečky okrášlenou. Posledním příkladem nám buďtež rytíři Bechyňové z Lažan, kteří mezi dvěma buvolovými troubami na přilbici zakotvené mají dvě hůlky ale křížem postavené, každá z nich jest jedním praporečkem ozdobená, na štítě nosí rod tento tři červené kapry.

Kromě per již jmenovaných užívalo se též supích a sokolích per jako klenotu. Pan Jan z Michalovic na konci XIII. věku měl do koruny na přilbici nastrkaná pera supí, zlatými okrouhlými ozdůbkami opatřená kolem nichž byl uvázán závoj ze žlutého hedvábí a město Chabařovice podnes supí křídlo červené v modrém poli od r. 1542 má. Vladykové Stařimští z Liebšteina měli tři husí pera na přilbici a pruh na štítě. Z popisu bitvy u Křešćáku víme také o klenotu, jenž se líčí jako »dvoje křídle podlé vôle, pól zlatě a pól sokole, pod těma dvěma vlastná bratry tu té Fleminkové chatry porazista velmi mnoho.«

V nobilitacích českých připomínají se též mezi klenoty tři zelená pera papoušková, které dostali Růžkové z Rovného r. 1543 a tři pera tetřeví prostřední žluté a z každé strany jedno černé, které dostal Jakub z Chloustné r. 1535. Jan z Podolí, odpovědník p. Oldřicha z Rosenberka měl tři klasy jako klenot r. 1450.

6. Lidé a zvířata jako klenoty vyskytají se čtvrtým způsobem.

a) Nalézáme jednotlivé části těla, zvláště hlavy lidské, mužské a ženské, a hlavy zvířat, též ruce a nohy na klenotním místě.

Bratři Dětrich a Jan z Hradišťan řeč. Smetánkové seděním v Chýších mají na pečetech svých z r. 1401 po lidské hlavě ve vysoké kápí a na krku krejzlík kostkovaný, Trojan z Doudleb má na helmici mužskou hlavu bez krytí roku 1366 (V. Brod) a jeho bratr kuklí pokrytou hlavu t. r. a z téhož Doudlebského rodu Dvořata z Cipína hlavu mužskou r. 1366 a podobně Valkoun z Trojanov r. 1408; na štítě měli Doudlebští ozbrojeného rytíře do kolenou. Alexej z Nové Vsi (na Prach.) nosil jako klenot lidskou hlavu a štít měl polovičný roku 1426; Glacové ze Starého domu měli po každé straně hlavy lidské po křídle a Vrbíkové z Tismic, jakož i Jan z Mysletína (1378) vyznamenávali se klénotem, jenž podle pečeti lidskou hlavu mezi dvěma buvolovými rohamy představuje. Končíme odstavec tento o lidské hlavě žertovným klenotem vladyk z Vyhnanic, z Třebče a z Dráchova, kteří si lidskou hlavu s oslíma ušima jak na štítě tak na přilbici jako klenot oblíbili (l. 1366, 1412 a potom).

Ze zvířecích hlav uvedeme za příklad vlčí hlavu, klenot vladyk z Wolfsteina, kteří štít svůj třemi pruhy přetažený měli.

Lidské ruce obě nalézáme jako klenot a také na štítě modrém, u vladyk Branišovských z Branišova na Plzensku a tamtéž tři nohy lidské na štítě červeném a jako klenot u pánů z Rabšteina. Vladykové z Tetína, kteří měli celého vola na štítě, užívali jako klenotu r. 1342 dvou nohou volských tak ohnutých a k sobě postavených, jako bývá zvykem u rohů buvolových.

b) Nalézáme trupy lidské a zvířecí: hlavu, krk a prsa bez rukou a předních nohou na místě klenotním.

Vladykové Ebrzvínové z Hradiště ode dávna v Plzni osedlí měli na štítě za erb trojhran z lilí a na helmici za klenot pannu v koruně totiž hlavu, krk a prsa ženské s vrkočem za sebou dlouhým, spleteným, rovně

odstávajícím, kterýžto erb dědili po nich vladykové Doubravkové z Doubravky a z Hradiště, z nichž pocházel Jan Doubrava, biskup olomoucký († 1553.) (Zrc. 183.).

Mužský trup mouřenína našli jsme u vladyk Rausendorfů ze Špremberku na Žatecku, kteří pod pruhem ve vrchu štít rozečtvrcený měli; v Sasku téhož erbu ještě užívají šlechticové z Rausendorfu.

Zvířecí trup jako klenot měli vladykové z Baršteina, totiž hlavu a krk medvědí, na štítě pak medvěda celého.

Labutí hlavu a krk spatřili jsme na pečeti Bohuslava ze Švamberka, jehož rod labutí na štítě se vyznamenával, a kozlí hlavu na pečeti Mikšíka z Čáslav z roku 1382. Pro zvláštnost svou připomenu erb vladyk Hášů z Újezda, kteří na modrém štítě zlatou lví hlavu v plamenech nosili a za klenot hlavu a krk páví.

c) Nalézáme lidi a zvířata do polovice těla, ba ještě dále po rozkroky s rukama nebo předními nohama na klenotním místě. O klenotech takových se praví, že vzhůru vynikají.

Rytířové Údrčtí z Údrče mají za klenot kovkopa do půl těla vysokého, jenž oběma rukama jakési dřevo trámci podobné nad hlavou drží, štít jejich jest na příč rozdělený, modrý a stříbrný. Vladykové Hořešovcové z Libošína měli na přilbici oděnce do půl těla s vytaseným mečem a štít polovičný.

Vladykové z Krásné Lípy (na Čáslavsku) oblíbili sobě přední polovici býka jako klenot a na štítě celého býka (1351—1383) a zrovna tak vladykové z Liběchova půl jelena jako klenot a na štítě celého jelena a vladykové Špulířové z Jiter půl kozla jako klenot a celého kozla na štítě.

d) Nalézáme lidi a zvířata v celé podobě a v rozmanitých postavách a držení těla jak na štítě tak na místě klenotním; zvířata jako klenoty často sedíce vypodobněna bývají. Ze mnoha příkladů jen tři z lidí a tři ze zvířat zde podáme. Vladykové Baršové z Kamenice měli oděnce s vytaseným mečem, Slepotičtí ze Sulic rytíře na lodičce stojícího a Karlíkové z Nežetic mnicha s růžencem. Vlkové z Kvítkova nosili vlka, Hodějovští z Hodějova kapra a rytířové Dobřenští z Dobřenic podnes čápa na štítě a za klenot mají. Lišku na helmici sedící spatřiti můžeš na pečetích Vesela z Krakovan z r. 1325 a Buška z Uloha z r. 1453; chrta sedícího měl za erb Tobiáš z Mezimostí r. 1356 a jeho pozdější soukmenovci vladykové Vítové a Lapáčkové ze Rzávého, Sádlové z Vražného a Chrtové ze Rtína vzali si chrta sedícího za klenot, nosíce na štítě pruh pokosný.

Zvláštní druh klenotů jest mužíček bradatý (vousatý) pod kolena, jenž na hlavě klobouk pohanský mívá, totiž čepici s třapcem dole beránkem vloženu; na rozdíl bývá mužíček tento také holohlavým a bez čepice. Za šat mívá suknici nebo župici otáhlou, barvami štítu rozdělenou, na jejímžto předku nalézají se obyčejně čtyři knoflíky, kolem beder mužíčka nese se pás. Mikuláš Lounskému z Loun propůjčen r. 1548 erb, totiž štít na příč rozdělený, svrchní polovice černá a spodní žlutá, ze spodní polovice štítu

až do vrchní polovice zvíře jednorožec vyskakuje ve vystřídáných se štítem barvách; na helmě jest klenotem mužíček až po kolena bradatý v černé otáhlé sukničce žlutým pasem opásaný, maje na předu té suknice čtyři knoflíky žluté barvy, na hlavě věnec zelený a podpíraje se levou rukou o bok. Také Karlovi Oršinovskému z Fyrštenfeldu propůjčen erb r. 1590 s podobným klenotem, totiž štít na poly rozdělený, pravá polovice žlutá, levá modré barvy, v němž hlava zvířete jelena přirozené barvy s ušima a s rohy o 10 parozích se vidí, kor. zlatá král., z níž rohy jelení bez hlavy o 10 parozích vynikají, mezi nimiž mužíček holý v župici do pasu rukávem černé a levá žl. b., drže se týž mužíček jednou rukou jednoho a druhou druhého rohu, jsa přepásán pintou černou a žlutou a provívajícími feflíky stojí. Pavlovi Sturmovi a Jiříku Šoltavovi z Fyrštenfeldu propůjčen erb: štít na poly nazdél rozdělený, pravá polovice žluté barvy a levá černé barvy, v němž hlava jelení s rohy po čtyřech parožcích, ústa rozzašená a jazyk vyplazený majíc k pravé straně obrácena se vidí; nad štítem k. helm, na kterémž točenice s rozletitými feflíky a příkrývadly žluté a černé barvy z obou stran téhož štítu potažené dolů visí, nad tím nade vším muž bradatý holý v župici barvami rozdělený, po pravé straně černé a po levé žluté barvy, napřed s černými knoflíky až po pas vyniká, drže před sebou v obou rukách rohy jelení, jako ve štítu se vidí 1558. Erbu tomuto zcela podobný měl Karel Oršinovský z Fyrštenfeldu r. 1590, jak popis jeho následuje (viz jej svrchu). Němci nazývají klenot ten Heidenmännlein a král Virtemberský má jej na štítě a za klenot za příčinou panství Heydenheimského. Mezi nynější šlechtou českou ozdoben jest erb knížat ze Švarcenberka klenotem tímto v barvách modré a bílé, kterýžto klenot náleží erbu starodávných pánů ze Seinsheimu, již na štítě svém modrém měli tři kolmé pruhy modré a bílé; v erbu Švarcenberském jest štít tento v pravém svrchním koutě a klenot jest druhým od pravého rohu mezi 5 klenoty. Podobného mužíčka mají na štítě i za klenot pruští hrabata ze Schlieffen původu slovanského z Pomořan, kde Slivin nedaleko . . . jejich původištěm jest.

Ve starší heraldice slovanské nazýval se mužíček ten běsem a výslovně jej připomíná Paprocký ve vypsání erbu a rodu slezskopolského Sobků z Kornic (Zrc. 148), kteří mají za klenot mužíčka bradatého s čepicí červenou, bílým beránkem vyloženou a v šatě červeném až pod rozkroky, na štítě jejich vidí se kříž Antoníův.

S mužíčkem srovnati můžeme podobné klenoty, kde ženské prostovlasé nalézáme, jimžto předkové naši pohanské říkali a jim také klobouček pohanský dávali. Takovéto ženské prostovlasé o dvou barvách roucha svého spatřují se velmi často jako klenot erbů Pomořanských, v Bagemihlově spisu Pommersches Wappenbuch nalezli jsme 18 takových klenotů mezi . . . popsányými erby. V heraldice české starší doby spatřují se podobné panny na klenotním místě erbu Jeníše z Budkova r. 1416, erbů Ješka a Přibka z Předbořic r. 1365 (č. mus.) a celého rozrodu Dohalského k němuž předkové nynějších hrabat Dohalských z Dohalic, vladýkové

z Hořiněvsi, z Poličan, ze Záchrašťan, Boharynští ze Hrádku, Bořkové z Nové Vsi a pánové z Miletínka náleželi. Dohalští z Dohalic mají pannu tuto snědé barvy a korunovanou a takovou měli též ovšem s vlasy ve dva vrkoče spletenými pánové ze Starého Hřešteina na Klatovsku, kterýžto klenot s příslušným erbem daroval r. 1420 císař a král Zikmund patricijské rodině Plzeňské Ebrzvinů z Hradiště. Vladykové Dobranovští z Dobranova honosili se touto pannou mezi dvěma kosami a panský rod Donínů z Donína sobě ji dal mezi dva rohy jelení; v prvním případě panna každou rukou jedné kosy se držela, v druhém případě každou rukou jednoho rohu.

Mezi nobilitacemi českými máme také jeden příklad pohanské prostovlasé ženy na štítě i na klenotním místě. Hendrychu Polanovi z Polansdorfu propůjčen za erb štít od vrchu až ke spodku na dvě rozdělený, pravá polovice toho štítu černé, levá žluté barvy, v kterémž žena pohanská prostovlasá, až pod pás majíc suknici žlutou a černou na dvě rozdělenou, v černém poli žlutou, v žlutém černou, a ruce její rozundané drží v každé ruce polejku zelenou, na její hlavě klobouček pohanský točený žluté a černé barvy, k. h. točenice s rozletitými feflíky a přikryvadla černé a žluté barvy, nad tím nade vším žena jako ve štítu se vidí 1563.

Polejka v tomto erbu připomenutá jest ve starší heraldice velmi důležitá, poněvadž ji obyčejně dámy v rukou mají, jako Guda z Klingemberka na pečeti z r. 1293 (v Mnichově) a královna česká Jitka v pravici r. 1295 (Hrady Sedl. V. 285.). Estera šlechtice z Újezdce a z Kounic r. 1584 ve Starém Bydžově pochovaná drží též polejku v ruce.

Samo sebou jde na rozum, že uvedenými zde příklady klenoty nejsou ještě vyčerpány, naopak nesčíslné množství jich ještě zbývá, ježto vůbec předměty z přírody a z umění mohou k tomu účelu sloužiti a také skutečně slouží. Ale sluší se šetřiti jistých mezí tomu, kdo erb nový si volí, aby nevybočil z cest, jakými heraldika kráčet si obvykla a aby svým erbem nezadal pravidlům od pradávných dob v umění heraldickém zachovávaným.

Od pravidla heraldického, aby znamení na štítě vždy se opakovalo jako klenot, žádná heraldika neuchýlila se tak daleko, jako česká svými náhradními heroltskými kusy na štítě. O zvláštnosti této promluví jsme již dříve a připomínáme ji zde jen proto, že mluvíce o korespondenci erbovního znamení na štítě a na místě klenotním nemohli jsme tak závažné věci, která systém v ostatních heraldikách přijatý úplně mění, v tom ohledu nikterak pominouti.

I mimo tuto zvláštnost naši čeští šlechticové často měnili svůj rodný erb, když jej ze štítu na helmici jako klenot vzali. Tak na př. dali na štítě rodný svůj erb, ať hrábě (jako Boršové z Oseka), ať půl koně (jako Malovcové z Malovic), ať kohoutí hlavu a krk (jako Firšicové z Nabdína), ať větev s haluzemi (jako Ruthartové z Malešova), ať kytku (jako vladykové z Kněžic), lidské ruce držeti, ale na helmici rodný erb samotný bez lidské ruky umístili nebo naopak na štítě jest ruka lidská se sekerou a jako klenot celý poustevník nebo mnich se sekerou jako u vladyk z Münchsfeldu. Mír-

kové ze Solopisk dle náhrobků Plaňanských měli na štítě ruku s mečem rozřezávajícím oklestky, na helmě pouze ruku s mečem k ráně vytaseným. Nezřídka se také přiházelo, že se dala zvířata nějaká s erbem nesouvislá mezi klenotní rohy, jako Nothaftové z Falkenova si tam psa posadili. Šlechticové kněžského řádu, kteří nějaké řeholi náleželi, do klenotu dali si kříž na znamení svého stavu, jako Bušek z Bystřice, komendor maltézský v Manětíně r. 1411.

Aby rodu nějakého rozvětveného rodiny od sebe se lišily, sáhly ku změně společného klenotu tak, že jedni oblíbili sobě křídla složená, druzí rozložená, jako jsme řekli o Švihovských a o nynějších hrabatech Černínech. Zcela tak naložili se svými křídly klenotními hrabata Krakovští z Kolovrat a hrabata Čejkové i Dvořečtí rytířové z Olbramovic. Mocný rozrod Bavoroviců se střelou na štítě také u rozličných rodin rozmanité obral si klenoty: vladykové z Pořešína měli složená křídla a na nich střelu, vladykové Dubenští ze Chlumu rozložená křídla a mezi nimi střelu, vladykové z Újezda Kamenného u Budějovic měli přilbici šesti metličkami neb obrácenými hrotem do přilbice šipkami ozdobenou a pánové ze Strakonice křídla složená zlaté barvy beze střely. Vladykové ze Sloupna ve východních Čechách rozrození měli podle jednotlivých rodin také zvláštní změny svého klenotu (Papr. Diad. o stavu ryt. na str. 55.): Plesové a Sadovští měli po dvou plechovicích a mezi nimi po sedmi perách na přilbicích; Kordulové mezi dvěma křídly orličíma plechovici a Herynkové mezi dvěma péry pštrosími tři herynky hlavou k helmici obrácené. Pánové z Kravař a vladykové z Tvorkova lišili se od sebe počtem lístků nebo srdíček na křídlech složených, onino měli jich 25, tito jen 12. V témž rodě také v rozličných dobách počet klenotních per pštrosích se měnil: nynější hrabata Radečtí z Radče měli v XVI. stol. jen jedno pero pštrosí na helmici, jako Pešíkové z Komárova vedle erbu svého »nohy lidské« na helmici také jen jedno pero pštrosí nosili, ale později Radečtí sobě tři péra oblíbili.

Páni Ptáčkové z Pirkštejna, větev mocných Ronovců, měli klenotní rybu v levo obrácenou proti všem ostatním strýcům svým, jako Jan Ptáček z P. na pečeti z r. 1382 v J. Hradci.

Také lidé a zvířata jako klenoty v jednotlivých rodinách větších rozrodů se lišili a časem i u jedné rodiny se proměnili. U pánů ze Švamberka vystřídal se trup labutí s celou labutí (Bohuslav ze Šv. měl r. 1361 trup a ostatní všichni jeho potomci celou labuť), u původních vladyk z Mladějovic celý kozel s polovicí kozla (r. 1443 v rozrodě Doudlebských všechny možné proměny rytířské postavy, kterou ze štítu na helmici dali, najdeš). Lidskou hlavu na přilbici měli Trojan z Doudleb a Dvořata z Cipína r. 1366 (viz první druh, jakým lidé a zvířata se vyskytají jako klenoty); Mikeš z Malotína poprsí muže s mečem vytaseným r. 1377 (Krumlovská praelatura) jako Mikuláš z Michnic r. 1406 (V. Brod). Jeho potomci Pouzarové z Michnic dali si vypsáný erb i na helmici jako klenot: Erazim z Michnic r. 1446 (Sviny) a Jan Pouzar z Michnic na náhrobku z r. 1551 v Hrade-

šicích: obou pravice drží meč nad hlavou vytasený. Týž erb a klenot měli Jan z Dubové a Ješek ze Chmelin r. 1372 (V. Brod) a bratři Oldřich, Pešek a Jindřich z Jívovice r. 1385 (V. Brod), ale z těchto tří jen Jindřich meč nad hlavou vytasený na své pečeti drží. Pouzarův z Michnic erb ustálil se tak, že měli oděnce až do kolenou s vytaseným nad hlavou mečem i na štítě i na helmici jako vladykové Vojtěchové z Jívovice různili se od nich tím způsobem, že za klenot měli celého oděnce v rytířské zbroji s mečem nad hlavou vytaseným, ale na štítě týž oděncem jen po pás sahal jako na pečetech bratří Jana a Kryštofa Vojtěchů z Jívovice z r. 1559 (Jindřichův Hradec), Plachtové a Barchancové z Baršova, kteří k témuž rozrodu náleželi, měli téhož oděnce s mečem vytaseným na štítě i na helmici, ale postava jeho jen po pás sahala.

O poslední změně, jaká nastane s erbem na štítě, když se dá na helmici, totiž že se všelijak okráší, mluvili jsme již, jednáje o pérách za klenot užívaných. Tam jsme příklady dovodili takovouto ozdobu erbů a nezbývá nám zde než na zvláštní českou okrasu erbů upozorniti, totiž na kytky (po staročesku kyty) o šesti nebo sedmi liliovitých lístcích, kterými ostré konce nebo špice erbovních znamení naši erbovní lidé si zdobovali aneb také na prostředek jejich za okrasu dávali. Nežfídka již na štítě samém znamení bylo tak ozdobeno a zůstalo též jako klenot, jako příklady hned doložíme:

Pan Vítek z Krumlova, jinak z Ledenic, měl r. 1290 (Sedl. Hradý III. 49.) nad pětistou růží na štítě za klenot na helmici opět pětistou růží, jejížto každý list končil kapradím nebo prutem o desíti liliovitých lístcích; Jan z Dobrévody, jindy z Ledenic řečený, měl na přilbici hvězdu šestírohou, jejížto konce okrášleny byly liliovitými chocholkami r. 1364 (Č. mus.). Na pečeti Jindřiška z Kladrub z r. 1436 (v Jindř. Hradci) spatřujeme dvě půlky hvězdy, každou o pěti rozích chocholkami liliovitými okrášlených, a podobně vidlice dvourohá vladyk z Otína u Klatov (Vaněk r. 1458 v c. k. univ. kn. Pr.) ozdobena byla. Vladyka Matěj Višně ze Větrně má na pečeti z r. 1432 štít o třech obručích nahoru a třech obručích dolů obrácených, nad helmici pak soudek na kytce liliovité napíchnutý, jejížto lístky jsou mu nahoře uprostřed okrasou (Třeb.). Václava z Broumovic rodný erb byly nůžky ovčácké nebo postřihačské na přič položené a okrášlené uprostřed kytkou liliovitou 1429 (Třeb.) a Jan z Pacova nosil na svém štítě po předcích příčný pruh, z jehož prostředka nesl se kůl do vrchu štítu, na helmici pak měl kus dřeva ku trámci připodobeného, z něhož na obou koncích vyčnívaly nahoru malé výběžky čtverhranné, nahoře kytičkami liliovitými okrášlené (Třeboň). Končíme příklady své erbem řečeným „udicí na vlky“, jejíž tři rohy všechny připomenutou několikráte okrasou ozdobil si Modliboh z Heřmanic r. 1356 (Vídeň).

Promluvíme nyní o případech, kdy znamení a klenot úplně od sebe se liší a každý jiné rodině náleží. Sloučily se buď sňatkem nebo dědictvím nebo spolkem rodin, nebo se odkoupily od jiných rodin a tak

spojil se erb rodný s cizím klenotem nebo klenot rodný s cizím erbem, že nový erb z nich povstal. Nezřídka spojily se též dva erby na štítě a klenot zůstal od starého erbu na helmici.

Erb svůj rodný, »hrábě o pěti špicích«, spojili Kostkové z Postupic s klenotem »vlčí hlavou«, kterou měli na štítě vladkové z Podnávec (Mikuláš r. 1349) a že neučinili naopak, svědčí jméno Hrabiše, obvyklé v rodě pánů z Oseka, kteří též hrábě na štítě nosili. Podobně záhy vešli ve spolek vladkové Košíkové z Lomnice na Bydžovsku se vladkami z Rožďalovic na Boleslavsku a vzali si od nich erb jejich, zlaté kolo paleční o 4 špicích na modrém štítě, za klenot svého štítu, na němž dle Dalemila kartasa nebo tatarského zpytáka měli. Vladkové Kraselovští z Kraselova na Prachensku měli na štítě kotouč Dlouhoveských z Dlouhévsí a za klenot půl koně Malovců z Malovic, kteréžto sloučení dvou erbů na jednom znaku již na začátku XV. stol. se stalo. Vojtěch z Kraselova měl ještě r. 1403 půl koně i na štítě i jako klenot, ale r. 1437 Markéta z Kraselova již kotouč Dlouhoveských na štítě nosila, z čehož na jevo jde, že starší Kraselovští byli erbem a rodem Malovci, a že později k nim Dlouhoveští se buď přiznili nebo po nich Kraselov dědili. Měděnců z Ratibořic vladický rod měl na štítě lilii heraldickou, jako jeho sousedé a soukmenovci vladkové z Pohnání, z Dubu, ze Bzové, ze Šebířova, ze Chmelné, z Lomné, z Nosákova, z Odlochovic a z Hojovic, ale jako klenot měli jezdce tryskem uhánějícího (Jan M. z Rat. 1545, c. k. m. a.), kdežto vladkové z Dubu měli na klenotním místě ruku lidskou s prutem liliovým, Beřkovští ze Šebířova čepici s beránkem a z Odlochovic Přibík opět lilii r. 1420 (Vyš.).

Připomenuté příklady vystřídáme opačnými případy, kdy rodný klenot zasnoubil se s novým erbem na štítě

Z panského rozrodu Buziců, kteří sviní hlavu na štítě i jako klenot měli, dvě větve, pánové z Třemšína a z Březnice, na počátku XV. věku sviní hlavy na štítě zanechavše, oblíbili si lva, ale jako klenot podrželi i dále sviní hlavu, totiž Beneš ze Třemšína r. 1423 (arch. kap. v Praze) a Jindřich z Březnice r. 1411 (Víd.). Příkladu jejich následovali Lvové z Rožmitála a vzali sobě na rozečtvrcený štít ke sviní hlavě v prvním a čtvrtém poli lva v druhém a třetím poli a také přijmí Lev si oblíbili.

Na Vraní v Rakovnicku sídlil vladický rod, jenž dle pečeti Bedřicha z Vraního z r. 1346 ruku v lokti ohnutou s mečem vytaseným na štítě nosil jako sousedé jeho na Žatecku Jan z Měcholup 1396 (Víd.), Jan Saška ze Sádku 1452 (C. k. un. knih.) a Čáchovec v Třeběvlicích 1450 (Drážď.) na Litoměřicku. Ale později jedna větev vzala si na štít orlici, ponechavši sobě starý erb jen jako klenot, jakož pečeti Ondřeje z Vraního z r. 1365, Vácava odtudž z r. 1463 a Litvína z Nedřeva z r. 1470 svědčí. Jiná větev, která se v XV. stol. na Šlovicích na Plzeňsku usídlila přijavši jméno Šlovických z Vraního, nosila ruku s mečem i na štítě i jako klenot kterýž erb viděti můžeš na pečetech Jana Šlovického ze Vraního r. 1468 (Třeb.).

A jako u vladyk z Vraního jedna větev zvláštním erbem na štítě vytrhla se ze svazku rodinného, tak se stalo i v severovýchodních Čechách v četném rozrodu, který za klenot a na štítě měl »půl kamzíka maje čtvrt života černého a druhou čtvrt bílou a jednu nohu a jedno ucho a půl huby s bradou bílé«. K erbů tomu se hlásili vladykové z Kopidlna, ze Třevače, z Bříšťan, z Robús (jinak z Časlavek), z Chotče, z Němčic, Odkolkové z Újezda, ze Chlumku, ze Stakořec, z Voděrad, z Odic a z Daliměřic, které poslední dvě rodiny od ostatních se odtrhše orlici na štít si vzaly. Mikuláš z Daliměřic měl v hořejší části na příč rozděleného štítu vrchní polovici orlice a na helmici půl kozla r. 1480 (Boleslav), kdežto Vaněk z Odic r. 1452 (Olešnice a Smečno) a Jan Frycek z Daliměřic r. 1573 (Dz.) celou orlici na štítě a kozlí hlavu na helmici si oblíbili.

Zajímavý jest erb, kterým spolek pánů z Opočna a pánů z Choustníka na konci XIV. a na začátku XV. stol. naznačen byl. Pánové z Opočna nosili na svém štítě tři pokosné pruhy a pánové z Choustníka řebřík o třech příčlích. Vešedše ve spolek změnili oba rody erby své tak, že jeden nový z nich utvořili, vzali totiž na rozečtvrcený štít do prvního a čtvrtého pole řebřík pokosné polohy a do druhého a třetího pole po dvou pruzích, na helmici pak nechali Choustnický klenot: řebřík připomenutý, jak se pokosně pavími pery nese. Erb tuto vypsaný nosili: Beneš z Choustníka r. 1402 (Vyš.), Jaroslav z Dobrušky 1400 (J. Hrad.) a Štěpán z Opočna r. 1396 (Víd.); ale Jan z Opočna měl na štítě svém nerozčtvrceném prostřední ze tří pruhů pokosných a oba postranní pruhy pokosné proměnil sobě v řebříky r. 1427 (č. mus.), pročež také Letopisy české (na str. 28) právem o jeho praporu dí, že na něm tři řebříky byly.

Příkladem posledním sloučených dvou erbů pod jedním klenotem dostali jsme se k erbům, na kterých dva erby rozdílných rodin nalézáme na polovičném štítě ve dvou polích anebo na křížem děleném štítě v prvním a čtvrtém poli jeden erb a ve druhém a třetím poli druhý erb; klenotem bývá v těchto všech případech klenot původnímu erbů náležející, nikoliv později přibranému.

Hrabata Bubnové z Litic mají v pravé polovici štítu polovičného rodný svůj erb »buben«, v levé korunovanou lví hlavu s krkem a hřívou, na helmici opět buben. Původní erb vladyk Hanikýřů ze Semin byla haluz o 7 listech (Jan H. ze S. na Nebovidech r. 1514 v č. mus.) a na helmici kos (Vilém H. ze S. r. 1557 v Kutné Hoře); později vzali si Hanikýřové do pravé polovice štítu polovičného stromek, do levé kosa, kterého též na helmici jako klenot nechali (náhrobek Antonína H. ze S. z r. 1833 na hřbitově Tábořském). Poslední druh polovičných štítů s klenotem původního erbů nalezli jsme u kněží řeholních, kteří v pravé polovici kříž své řehole mívají a v levé svůj erb rodný, jenž se také jako klenot opakuje.

Zvláštní dva příklady sloučených dvou erbů na polovičném štítě pode dvěma helmicemi a příslušnými dvěma klenoty poskytují erby pánů Slavatů a Hradeckých, po meči vymřelých z r. 1614, a vymřelých pánů z Rosen-

berka a ze Švamberka z r. 1612, kterých popis nalézá se v příkladech staročeského blasonování.

Nejstarší pečeť s dvěma helmy ale stejným klenotem na každé helmě — mezi rozloženými křídlyma poprsím ženským — náleží pánu Soběslavu z Miletínka z r. 1459 a na rozečtvrceném štítě tři erby spojuje: v prvním a čtvrtém poli jest poloviční štít se šachovnicí v pravé polovici, původní erb vladyk z Miletínka, k němuž také klenot svrchu připomenutý patří, v druhém a třetím poli jest opět polovičný štít a v pravé polovici orlice Žerotínská (kterýž erb náležel manželce Soběslavově Anežce z vymírajícího tenkrátě rodu Žerotínů českých), v levé polovici jest řebřík vymřelých již tenkrátě pánů z Choustníka, kterýžto erb nějakým spolkem s pány z Miletínka na Soběslavův štít se dostal.

K rozečtvrcenému štítu vladyk z Miletínka připojíme ještě tři příklady jiné s původním erbem v prvním a čtvrtém poli a s přibraným v druhém a třetím poli pod klenotem původního rodu. Páni Švihovští z Risenberka přijali k rodnému svému erbu — třem pruhům v pravé nebo také levé polovici štítu polovičného — orlici z erbu Žerotínského do druhého a třetího pole pod původním klenotem složenými dvěma křídlyma. Nynější knížata z Lobkovic měli od r. 1459 až do povýšení svého do stavu knížecího na rozečtvrceném štítě vedle vlastního erbu v prvním a čtvrtém poli orlici Žerotínskou ve druhém a třetím poli na památku, že poslední letorost toho rodu Ofka ze Žerotína pojala za manžela Mikuláše z Lobkovic. Klenot si nechali svůj původní: obrácený vzhůru červený klobouk se pštrosím perem. Páni Dobrohostové z Ronšperka od svého povýšení do stavu panského přijali k svému erbu »vyskakujícímu beranu« jelena vyskakujícího vymřelých pánů z Heršteina a z Vlkánova, buď že s nimi příbuzní byli nebo jejich statky drželi; jako klenot zůstal jim kozel na helmici.

Neschází však také příkladů, že přibraný erb v prvním a čtvrtém poli byl a rodný ve druhém a třetím, ale klenot původního erbu i nad tímto složeným štítem se zachoval. P. Čeněk z Vartenberka jako poručník pánů z Rosenberka měl růži pětistou v prvním a třetím poli, rodný svůj erb polovičný ve druhém a čtvrtém a obojí pod křídlem složeným, klenotem Vartenberků r. 1414 (J. Hrad.). Pánové Žampachové z Potenšteina v XVI. stol. si oblíbili rozečtvrcený štít a vzali si do prvního a čtvrtého pole po pěti různých pětistých, v druhém a třetím poli měli po třech pokosných pruzích, které rodným erbem jejich byly, a na helmici nechali rodný klenot jelení rohy po svých předcích zděděný (viz Paprockého Diadochus panského stavu na str. 345.). Svobodní pánové a hrabata Kaplířové ze Sulevic měli štít na čtyři pole rozdělený, ze kterých první a čtvrté zase kolmo rozděleno bylo, tak že v hořejší pravé polovici žluté jest polovičný černý orel k pravé straně obrácený, ke kolmici přiléhající, levá hořejší polovice pak má tři příčná břevna: červené, bílé a černé, v dolejší pravé polovici se opakují řečená tři břevna: červené, bílé a černé, v dolejší levé žluté polovici přiléhá ku kolmici polovičný černý orel v levo obrácený. Uprostřed

levého hlavního pole (2) barvy modré a v dolejším pravém hlavním poli modrém (3) uprostřed je po orlím křídle červeně a bíle šachovaném. Štít v druhém a třetím poli jest původní štít Kaplířův a štít v prvním a čtvrtém poli štít vladyk ze Skalky, po kterých Kaplířové Skalku zdědili. Nad štítem jsou tři otevřené korunované přilby turnajové s pokryvadly v pravo žlutými, černými, v levo červenými a bílými; z prostřední přilby, jejíž hledí zpředu jest viděti, vyniká dvouhlavý černý orel korunovaný s křídlyma rozpiatýma, na prsou máje rakouský erb (bílé břevno v červeném poli); z obou vedlejších přilbic vyčnívají orlí křídla červeně a bíle šachovaná, která původním klenotem Kaplířů jscu.

Rozhojněný klenot Kaplířovský orlem náleží již k polepšeným erbům strany kterých odkazujeme na kapitolu o polepšení erbu.

Pojednání své o rozmanitých příčinách rozdílnosti erbů a klenotů ukončíme hlavní příčinou, která přiměla šlechtu českou k tomu, že vedle stejného erbu různé klenoty si oblíbila. Promluvíme obšírněji o této věci, poněvadž naši sousedé němečtí jen sobě tuto zvláštnost svojí, nenalézající jí ani u Francouzů ani u Angličanů. Panští rodové naši, ze kterých mnozí pocházeli původem svým ode dávných samostatných knížat různých plemen slovanských v Čechách, udrželi pospolitost svého majetku a starešinstvo slovanské až do XIII. věku, kdy spolky své roztrhli, jako Markvartici, Drslavici a Vítkovci, jakkoliv stejného původu sobě dobře vědomi zůstali dle slov kronikáře Vincentia k r. 1316 *«tota generatio quae Ronove dicitur»*, kde o pánech s ostrví na štítě mluví a k r. 1276, kdy o Vítkovcích dří: *«eodem anno Vitkonides cum ingenti magnitudine a rege recesserunt.»* Starodávné pověsti rodinné o roztržení spolků rodinných právě u jmenovaných tří rozrodů podnes se zachovaly, jak 24 rodin Drslaviců se rozešlo po nových sídlech, jak Valdštejn jeden 24 synů měl a Vítek starý jak 5 synů svých hrady a krajinami podělil. Dělení majetku opakovalo se zajiště několikrát, když rodiny jednoho původu jak počtem příbuzných nejbližších, tak majetkem zmohutněly, a proto nebudiž nikomu divno, že drahně rodin velkých rodů do válek husitských napočítati můžeme. Aby se ve valných schůzích svých, na úradech, při kratochvích a hrách rytířských a ve válce rozeznávali, zvolili sobě zvláštní klenoty, ponechavše si společný všem rodný erb, jakož nyní ukázati hodláme.

Ostrvené nebo Ronové, kteří dvě ostrve černé na zlatém štítě nosili, podle německého překladu slova *ostrev* »Ronn« se nazývajíce, měli, pokud nám známo, šesterý klenot. Pánové z Lipé měli na přilbici kapra na polštáři od r. 1284 a nad ním svitek pavích per, kdežto pánové z Lichtenburka, z Ronova, z Letovic, z Přibislavě a z Pirkšteina měli týž klenot ale bez polštáře; páni Berkové z Dubé nosili jako klenot své dvě ostrve rodné na složených křídlech spolu s pány Škopky z Dubé a konečně Zdislav z Frydlantu měl jako klenot kromě svých dvou ostrví ještě dva buvolové rohy, každý čtyřmi praporečky okrášlený.

V rozrodě Benešoviců, kteří střelu zavínutou (odřívous) na štítě nosili, vyznamenával se rod pánů z Bechyně zvláštním klenotem: místo střely ze štítu na přilbici vzaté od většiny Benešoviců přijal kapra, kterého má na pečeti své z r. 1305 (v arch. Malt.) Tobiáš z Bechyně. Pánové z Kravař a vladykové z Tvorkova, kteří též k Benešovicům náleželi, měli za klenot složená křídla orličí, ozdobená buď 25, buď 12 lístky nebo srdíčky.

Mračských z Dubé klenot byl svitek pavích per a střela na nich rovně postavená, kdežto Osovští z Doubravice a Sedlničtí z Choltic ji měli a mají na témž svitku vodorovně položenou.

Klenotem Markvarticům všem společným bylo křídlo orličí, které u jediných Vartenberků se střídalo s pannou na člunu veslující a to tak, že tímto klenotem vyznamenával se vždy člen rodiny, jenž na sobě dědičnou v rodě Vartenberků důstojnost nejvyššího číšníka království českého měl. Nejstarší Vartenberský erb s pannou veslující jest v klášteře sv. Jiljí v Praze z r. 1346 na pečeti Ješka z Vartenberka řeč. z Děčína. R. 1607 spečetili jeden list dva bratři z Vartenberka: pan Zikmund na Kamenici a Nových Zámcích, dědičný šenk království českého a pan Jan na Zvířeticích, ze kterých první má pannu veslující na lodičce na přilbici a kolem štítu draka ovínutého, druhý má dvě křídla složená na helmici (Arch. desk z.). Buzici všichni zdobili si přilbici sviní hlavou až na pány a vladyky z Homberka (na Plzensku), kteří na rozích přilbice po pávím péru zvenčí do kruhu stočeném měli, jako Heřman z Homberka r. 1284 (Víd.).

V rodě pánů ze Žeberka na Žatecku a Plzensku rozrozených našli jsme též dvojí klenot. Větev, která ze Slavětína (u Loun) se psala, měla na přilbici dva buvolové rohy, každý okrášlený třemi lípovými listy z porůčí na štítě vzatými, jako Albert ml. ze Žeberka r. 1376 (Budyně). Druhá větev, se kterou celý také rod vymřel r. 1738, měla dvě orličí křídla složená dle náhrobku pana Albrechta Plánského ze Žeberka od r. . . . v klášterním kostele Bechyňském zachovaného.

Mezi Kounici, kteří sobě složená dvě křídla jako klenot oblíbili, lišili se od ostatních rodin zvláštními klenoty pánové Rychnovští z Rychnova, dadouce si páva jako klenot na přilbici a Štosové z Kounic, kteří 6 per pštrosích za klenot přijali, jako Jiřík Štos z Kounic r. 1547 (c. k. místod. archiv).

Staropanský rod pánů Cimburků a Tovačovských z Címburka dělil se ode dávna na větev českou a moravskou a rozdíl tento také na klenotě viděti bylo: Cimburkové čeští mívali svitek pavích per trojím cimbuřím okrášlený jako stejnorodí vladykové z Dalkovic a Cimburkové moravští nosili jako klenot složená dvě křídla orličí trojím cimbuřím ozdobená.

Slyšeli jsme, jak si vedlo panstvo naše ve příčině klenotů, když více rodin k jednomu erbu se hlásilo i nebude nám s podivením, když také vladykové si tak počínali, jakmile kmen jednoho rodu čtené a silné větve založil.

Vladykové Kosořští z Kosoře, Pařízkové z Pařízku a Stranovští ze Sovojovic, jichžto rody z Boleslavská pocházely a šachovnicí celý štít vyplněný měly, k rozeznání svému oblíbili sobě: Kosořští dvě perutě na helmici křížem přeložené, Pařízkové z Pařízku orličí křídla a Stranovští ze Sovojovic čepici s křídlem jako Matyáš z Kosoře r. 1530 (Kutná Hora), Václav Pařízek z Pařízku r. 1534—1556 (Neumann: Böhmische Privatmünzen na str. 393) a Burian Stranovský ze Sovojovic r. 1551. Sám Paprocký již rozdílných klenotů v rodinách jednoho původu sobě povšiml a z rozličných poznámek jeho o této věci připomínám jen tu, která rodu Doupovců a Budovců se týká, že stejného původu jsouce dělili se jenom počtem pruhů na štítě a klenoty rozdílnými: Doupovci měli čtyři pruhy a křídla orličí složená, Budovci pak tři pruhy a dvě bílá pštrosí péra.

Kromě těchto změn připomeneme také změny klenotů v jedné rodině a to takové, že rodina některá starého klenotu zanechavši docela nový sobě oblíbila.

Vladyka Bohuchval Sekerka ze Sedčic přijal místo dvou bradatic na křídlech rozložených za klenot vrš a na ní jeřába sedícího (r. 1628) dle erbu Vršovcům prý od Fridricha vévody 1184 propůjčeného a v Hájkově kronice vypočteného, a potomek jeho Jaroslav, jenž rodu svému hraběcí titul získal, na štít a za klenot kromě dvou bradatic rodných ještě vrš přijal (r. 16 . .). A abychom o změnách klenotů dopodrobna pojednali, uvedeme též příklady, kdy otec a synové jeho anebo několik bratří každý jiným klenotem při společném rodném štítě se honosili a kdy jen jednotlivé osoby z příčin často nevyzpytatelných klenot svůj změnily.

Výminky tyto předeslavše můžeme říci, že v heraldice české, pokud naše známost staročeských erbů s barevnými klenoty a štíty sahá, byla až do první polovice XVI. století zvykem přesná korespondence barev štítu a klenotu. Klenot míval barvu štítu a na klenotě obyčejně erbovní znamení se opakovalo. Jana z Dubé erb z r. 1400 má na žlutém štítě dvě křížem přeložené černé ostrve o 6 sucích a na helmě má za klenot dvě složená žlutá křídla, na kterých dvě ostrve černé o 6 sucích se nalézají.

Byl-li štít na zděl, na příč anebo pošikem ať v pravo ať v levo barvami rozdělen, zachovalo se toto rozdělení barev pokud možná i na klenotě; na křídlech korespondovala pravá a horní polovice štítu barvou svou s pravým křídlem, levá a dolní polovice s levým křídlem. Oblíbil-li si kdo buvolové rohy za klenot, stejná se provedla korespondence barev jako u křidel.

Kunráta z Krajku erb má štít na pokos bílou a červenou barvou rozkrojený a na helmě jsou dvě křídla složená na pokos v barvách štítu rozdělená.

Břeněk z Risenberka měl štít na zděl rozdělený v pravé polovici červené barvy a v levé bílé tři červené příčné pruhy; za klenot měl na korunovaném helmě stříbrném dvě křídla vysoká, sedmiperná, proti sobě postavená, pravé křídlo červené, levé bílé, s třemi pruhy červenými. V Gerleově

erbovníku z l. 1334—1372 též rodiny české erby své mají i s klenoty i bez klenotů. Pan Nekeliske má bílý štít dvěma příčnými pruhy červenými přepažený a na helmě s přikryvadlem v barvách a figurách štítu obrácenou vrchem dolů čepici červenou s bílým beránkem, kterýžto erb náležel ovšem s rovnou čepicí r. 1404. vladykovi Divišovi ze Smolotyl (Olešn.). Převrácenou čepici na helmě samotnému měl Petr ze Suchého dolu 1372 (Malt.). Bohuslava z Rožďalovic erb nese tamtéž na modrém štítě zlaté paleční kolo o 12 palcích, a na helmě s přikryvadlem modrým opět zlaté kolo paleční jako na štítě se spatřuje.

Husitské války nezměnily nic na této korespondenci štítu a klenotu, jakož svědčí erb Bořity z Martinic, jenž na červeném štítě dvě lekna měl o pěti kořenech a na helmě křídla červená proti sobě postavená každé lekнем ozdobené.

Na doplněk uvedeme zde ještě erb nynějších hrabat Voračických z Paběnic, kteří v rozdílných svých větvích na kříž rovný neb kosmý rozdělený štít měli, první a čtvrté pole bílé, druhé a třetí modré, na helmě byla klenotem křídla složená, modré a bílé.

Až do druhé polovice XVI. století zůstala tato přísná symetrie barev štítu a klenotu a na doklad toho i některé nobilitace z těch dob uvedu.

Albrecht a Ctibor z Bučí měli za erb štít na třé rozdělený, svrchní čtvrt černá, prostřední bílá a spodní brunatná, v němžto jsou rohy dělení své barvy se 12 parohy s pozlacenými konci, helm turnýrský na kterémžto přikryvadla č. b. a brun. barvů potažené d. visí s pozlacenými kraji, nad tím vším jsou tři pera pštrosová, první černé, prostř. bílé a třetí brunatné v prostředku pysku pozlacená 1532. V listu erbovním Petrovi Hájkovi a Volfovi Strakonickému z Robčic daném popisuje se takto erb jejich: štít na dvě rozdělený, vrchní polovice modrá a dolní polovice zlatá, v té vrchní polovici jest ruka pod loket mající rukáv zlatý a sahajíc přes to rozdělení štítu, držíc za vocas draka, kterýžto v té dolní zlaté polovici leží nad t. št. h., příkr. modrú a zlatú barvú pot. dolů visí, nad tím vším 2 kř. vorličí nahoru stojí též barvy co štít 1534. Petrovi Veleskému z Velkanic dán jakožto erb štít modrý, v němž jest stůl zlatý a nad t. št. h. příkr. modrú a zlatú barvú pot. dolů visíce, nad tím vším dva rohy bůvol. modré a zlaté barvy na horu stojící 1534. Štěpán Polcar z Paračova obdržel za erb štít na dvě rozdělený, vrchní polovice bílá a spodní červená a přes to rozdělení jsou dva kluky žluté na kříž přeložené, mezi kterýmižto kluky v té vrchní polovici v prostřed štítu hvězda; f. bílú a červenú barvú pot. nad tím vším 2 křídla vedle sebe nahoru stojící též rozdělené napříč co štít a přes to rozdělení 2 kluky na kříž přel. kromě hvězdy 1535. Bartoloměji Hoškovi z Prosečí propůjčen erb: štít na dvě nazdél rozdělený, pravá strana červená a levá modrá, v kterém štítu přes ty dvě pole saněti hrdlo s rozžavenými ústy a s nohama zdvihnutými, nad št. h. f. červenú, modrú a bílú barvú z obů stran pot. d. visí, nad tím vším 2 křídla vorlí vedle sebe rozkřídlená a každé na poly podluhovatě rozdělené červ. a mod. barvú se

vidí 1538. Wolfu Wienerovi z Muranu propůjčen byl erb (již dříve) a Jerolímovi a Jakubovi Wienerům povoleno r. 1538 toho erbu užívati: totiž štítu na dvě na příč pošikem rozděleného, spodní červená a vrchní strana bílá, přes kteréžto rozdělení chrt celý na zadních nohách stojí, jsúc v té červené pobočnici dolní polovici bílý a ve vrchní polovici bílé též polovici červený maje ústa rozžavená s vyplazeným jazykem a na hrdle halspant zlatý se zlatým kroužkem vyskakovati předníma nohama se vidí; nad štítem helm turnýrský a na něm zlatá koruna královská a po obú stranách d. příkr. nebo f. červenú a bílú barvú pot. a ozdobené visí nad tím vším buvolové rohy vzhůru stojící pravé bílé a levé červené a mezi těmi rohy chrt.

Od let třicátých XVI. věku nastala změna v korespondenci barev štítu a klenotu, která potom vrch obdržela vůbec v blasonování heroldů českých: barvy štítu opáčně uspořádány byly na křídlech a na rozích: barva z pravé polovice štítu dostala se na levé křídlo nebo roh a barva z levé polovice na pravé křídlo nebo roh.

Podobně naložilo se s barvami na příč rozděleného štítu: barva svrchní polovice štítu dostala se na levou stranu klenotu a barva spodní polovice na pravou.

První příklad tohoto uspořádání barev na štítu a klenotě máme z r. 1528, kdy Šimonu Marklovi z Blna propůjčen erb, totiž štít na poly rozdělený, pravá polovice modrá, druhá červená, v prostředku ruka voděná vohnutá loktem do modré, náramenkami do červené polovice štítu docházející v té ruce drží dýku vostřím přes modrú polovici štítu a nad t. št. h., příkr. neb f. modrú a červenú barvú pot. d. v., na kterém helmu jsou 2 křídla, pravý červený a druhý modrý, mezi těmi křídly jest v prostřed ruka napod. jako v štítu vohnutá a v ruce dýku vostřím přes červené křídlo loktem do červeného, náramenkami do modrého křídla dosahující.

Nemůžeme zapřít, že toto vystřídání pořádku barev nemálo přispělo k živosti celého erbu proti dřívější přísné symetrii, zrovna tak jako vystřídáním se barev erbovního znamení a štítu na štítě nazděl nebo napříč rozděleném štít celý barvami pestřejším se stane nežli při témž erbovním znamení na prostém štítě dítí se může. Ale na tom naši heraldové nepřestali, aby křídla a rohy měly každý jen po jedné barvě, začali je též nejen na zděl a na příč dělit, ve vystřídaných i nevystřídaných dvou barvách, nýbrž křídla v rozmanitých směrech šikmo, podélně a na způsob krokvice dvěma a třemi barvami rozdělovati; nezřídka se také stalo, že na křídlech také znamení erbovní se opakovalo po starém způsobu klenotů, místo aby jen barvou naznačeno bylo.

Jakubovi Granovskému z Granova udělen erb, totiž štít na dvě na zděl rozdělený, pravá strana černá, v níž jsou tři štrychy pošikem dolů žluté neb zlaté barvy a v tom prostředním černém poli dvě růže pošikem zl. neb žluté barvy a v dolním černém poli třetí růže týchže barev jako

vrchní dvě růže a levá strana žl. nebo zl. barvy, nad štítem helm, na kterém zlatá kor. kr. a pod touž korunou příkr. neb faf. černú a žlutú neb z. b. z obú stran štítu potažené d. visí, nad tím vším 2 křídla vorlí zhuoru stojí pravé po pravé straně polovic žluté neb z. b. a druhé po levé straně černé, v němž jest jedna růže žl. b., levé pak křídlo týchž barev po pravé str. žluté neb z. b. a v něm černá růže a levá strana toho křídla černé barvy, mezi kterými křídly u spodku růže polovici žluté a polovici černé barvy se vidí 1542. Jiříkovi a Václavovi br. Francům z Liblic propůjčen za erb štít žluté neb z. b., v němž dva štrychy modré neb l. b. pošikem dolův, mezi kterými dvěma štrychy kamzík své p. b. zadními nohami na skále a předními vzhůru spiatými k pravé straně štítu vyniká h., na kterémž točenice žl. n. z. a mod. n. l. b., z nichž dolův z obú stran štítu příkr. n. f. týchže barev visí, nad tím vším 2 křídla vorlová pravé u spodku modré neb l. a u vrchu žluté n. z. b., levé pak u zpodu žluté n. z. a u vrchu modré n. l. b. a mezi nimi kamzík tím způs., jak ve štítu se vidí 1543. Melchioru Daníkovi z Vostrova a z Kočic propůjčen za erb štít na dvě na příč rozdělený, zpodní pol. modré a druhá svrchní stř. barvy, v níž pták řečený papoušek sivé neb popelavé barvy od levé strany k pravé obrácený na větvičce sukovaté stojící, nohy i pysk, též na hrdle řetizek s kroužkem dolů visícím, vše žl. b. k. h. f. mb. král. zl. kor., z níž 2 křídla vorličí rozkřídlená jednoho po pravé straně spodní pol. bílé a druhá svrchní modré b., druhého pak křídla spodní pol. modré a druhá svrchní bílé b. vynikají, mezi nimiž uprostřed papoušek pták 1584.

Zachariáši Rachmberkovi a Markovi Rynešovi z Rošteina propůjčen za erb štít černé barvy, v němž od spodku až do vrchu 2 bílé neb stř. b. štrychy jsou a způsobem jakoby krokvic byla aneb půl kvadrangle vzhůru stojí, okolo něhož u pravé a levé strany u spodku a u vrchu uprostřed štítu tři slunce jsou; kčí h., na kterém příkr. po pravé žluté a černé, po levé červené a bílé, kor. zl. král., v níž 2 křídla vorličí rozletitá na tré rozdělená vzhůru stojí, po pr. str. spodní díl černé, prostř. bílé a svrchní zlaté, levá pak strana druhého křídla spodní díl zlaté, prostř. bílé a svrchní černé barvy štrychy, mezi kterýmižto křídly slunce jedno 1555.

Jako s dvěma křídlyma rozpiatými naložilo se i s dvěma křídlyma na sobě složenýma. Mikuláši Kavkovi Předdvorskému z Troskovec propůjčen za erb štít na poly rozdělený, pravá polovice t. štítu modrá, v níž dva háky nebo sápie plavecké háky a špicemi k vrchu obrácené a prot sobě pošikem postavené na kříž přeložené žl. b. jsou, druhá polovice t. štítu levá žl. b., v níž dvě rybě lipany své přir. b. vedle sebe jedna po pravé straně hlavou vzhůru a druhá vedle ní hlavou dolů obr. se spatřují, k. h. př. mod. a žl. b. nad tím nade vším točen. s rozlet. fefl., z níž 2 křídla vorličí vzhůru rozkřídlená a od pravé strany k levé obrácená jedno na druhém, pospodu jedno žluté a druhé na něm modré vynikají, na témž modrém křídle ryba lipan t. své př. b. pošikem od levé strany k pravé hlavou vzhůru a ocasem dolů obrácená a přes tu rybu též pošikem sápie

plavecká od pr. str. k levé špicem a hákem vzhůru obrácená se tolikéž spatřuje 1605.

Michalu Albrechtovi ze Šěntalu propůjčen za erb štít vúpol na příč rozdělený, spodní polovice černé a svrchní žluté, v kterém štítu uprostřed křídlo vorličí též vuopol na příč rozdělené, spodní pol. v tom černém poli zlaté, druhá ve svrchním zlatém černé b. se vidí; k. h. příkr. žluté a černé b. točenice týchž barev, z které 2 křídla vorličí jedno za druhým spojené též barvami vuopol na příč rozdělené, spodní pol. žluté a svrchní černé b. 1572. Hrabat Voradických z Paběnic předkové měli erb na kříž rozdělený, jehož 1. a 4. pole bylo bílé, 2. a 3. modré, na helmě byla křídla složená modré a bílé; hrabata nynější mají též štít jako za Paprockého, ale z prvního helmu vynikají 2 složená křídla modrou a bílou barvou na příč rozdělená a z třetího helmu opět 2 složená křídla, ale bílou a modrou barvou na příč rozdělená, na prostředním helmě jest císařský dvouhlavý orel. Pro zvláštní polohu ještě jeden příklad složených křídel podáme. Martin a Matouš Carchesius z Krausenthalu obdrželi tento erb i štít na příč rozdělený, ve spodním díle jsou dvě na dél též rozdělené čtvrti, pravá modré, levá bílé b., ve svrchní polovici hlava lvová žlutá s krkem na černém štítě, ústa rozžavená, jazyk vyplazitý červený, k. b. fafrn. po pravé černé a zlaté, po levé modré a bílé, kor. zl. král., z níž vynikají vzhůru dvě křídla vorličí vedle sebe spojená, však zadní černé k pravé straně před levým na čtvrt křídla vystaveno jest, na kterémž vynikající vzhůru nad korunou hlava lvová s krkem zl. b. s rozž. ústy a vypl. jazykem červ., druhé pak levé křídlo v půli na příč rozdělené spodní díl modré a svrchní bílé barvy 1590.

Přihází se také, že jedno křídlo jen klénodem bylo a jak v tom případě barvy štítu na něm se označily, doložíme dvěma příklady. Linhartovi Přeborovickému z Přeborovic propůjčen za erb štít bílý a v něm jest uprostřed kolo červené mlýnské, nad helmem točenice bílé a červené barvy s rozletitými feflíky, fafrnochy týchž barev, nad tím vším křídlo vorlí od spodku až do polovice červené a vrchní polovice bílé r. 1541. Matěje Šilhana přijal za erbovního strýce Jan Matyáš z Veverí, jehož erb mu také propůjčen totiž štít na tré na příč rozdělený, spodní štrych červený, prostřední do $\frac{1}{2}$ štítu b. b. se čtyřmi stínkami, svrchního pak $\frac{1}{2}$ štítu modré b., v němž půl vopice sedící až po zadní kyta své přirozené barvy, drží v pravé ruce vzhůru jabko zralé a druhú rukú levú na stinku položenú maje k pravé straně obrácená se vidí, k. h. příkr. bílé, červ. a modré nad tím nade vším křídlo vorličí rozkřídlené a barvami jako v štítu rozdělené, spodní štrych červené, prostřední bílé a svrchní modré barvy 1565.

A jako se nalézá jedno křídlo, bývá také jen jedno pero pštrosové klénodem. Jakubovi Auštitskému z Klenče propůjčen za erb štít hřebíčkové barvy a v něm jsou dva šípy černé na příč přes štít, nad štítem helm, příkr. nebo f. hřebíčkovú a černú b. potažené dolů visíce, nad tím vším jedno pero pštrosové hřebíčkové nahoru stojící 1534.

U rohů, nejobyčejnějšího klénotu po křídlech, řídili se heroldové čeští týmiž pravidly, jaká jsme u křídel seznali. Podali jsme také dva příklady původní symetrie barev štítu s pravým a levým rohem a doplníme je ještě rozdělenými na příč rohy v barvách štítu symmetricky s ním uspořádaných neb vystřídanych.

Petr ze Zvíkovce přijal k svému erbu za strejce Václava syna Šimonova Časlavského, jemuž propůjčen Petrův erb, štít modrý a bílý barvů od vrchu právě do konce rozdělený, pravá polovice modrá a levá bílá, nad štítem helm a na něm přikryvadla neb faf. mod. a bílé b. pot. dolů visí, nad tím svrchu dva rohy neboližto bývolové trouby na pravé straně vrchní polovice modrá a spodní bílá, levý roh neboližto trouba na vrchní polovici bílá a spodní modrá. R. 1544 potvrzen byl Václavu Odolenovi z Hoštic erb jeho: štít na dvě na zdél rozdělený, v pravé straně čtyry štrychy, vrchní modrý neb laz. b., druhý bílý, třetí modrý, čtvrtý bílý; v levé pak straně vrchní štrych bílý, druhý modrý, třetí bílý, čtvrtý modrý, nad štítem helm, faf. modrý a bílý b. pot., nad tím vším 2 rohy bývolové vzhůru stojí, pravého půl u spodku bílého a půl u vrchu modrého, levý pak spodní polovice modré a vrchní pol. bílé b. 1544.

Kromě těchto dvou příkladů symetrie v barvách co do částí štítů a rohů stůjtež zde také dva jiné ve vystřídanych barvách. Vavřincovi Španovi ze Španova propůjčen tento erb: štít na poly pošikem rozdělený, spodní polovice bílé a svrchní červené barvy, v němž v spodní polovici červeného a v svrchní pol. půl bílého jednorožce v skoku stojícího půl se vidí. Nad štítem kolčí helm, na kterém točenice s rozletitými feflíky a příkr. neb fafrnochy bílé a červ. b. z obou stran téhož štítu pot. dolů visí; nad tím nadevším dva bývolové rohy uprostřed rozdělené, pravého spodní a levého svrchní pol. červené barvy a svrchní pravého a spodní levého polovice bílé barvy vzhůru stojí, mezi kterýmižto rohama $\frac{1}{2}$ bílého jednorožce tím vším způsobem jako v štítu se vidí 1558. Když byla Bernartovi Těšovskému z Těšova starožitnost vladectví potvrzena a erb polepšen, propůjčen mu jest tento nový erb: štít na zdél rozdělený, pravá polovice červené barvy, v níž erb jich starý, střela bílá s dvojnásobným křížem a s špicí vzhůru, druhá pak polovice bílé b., v kteréž liška své přirozené barvy na zadních nohách k pravé straně obrácená vzhůru stojí, k. h. příkr. bílé a červené barvy, kor. zlatá král. z níž půl lišky až po zadní kýtu též své přir. b. k pravé straně obrací vyniká, a z obou stran též lišky 2 rohy bývol. na příč v půli barvami rozdělené, pravého rohu díl spodní a levý svrchní červ. a levého rohu díl spodní a pravého svrchní bílé b. 1568. Poslední příklad věnován budiž erbu polepšenému Tomáše Ferdinanda Teyffela z Zeilberga, jenž obdržel rytířský stav a praedikat z Hellenšteina, kteréhožto erbu zvláštnost v tom spočívá, že má rohy na tři části na příč rozdělené. Erb ten vypisuje se takto: štít černé uhelné b., v němžto čtyři štrychy přes sebe křížem přeložené bílé, první od vrchu skrze prostředek štítu rovně dolů a druhý též skrze prostředek na příč, třetí pak

od vrchního pravého rohu štítu k levé straně dolů na pokos a čtvrtý od vrchního levého rohu k pravé straně dolů též na pokos tažený, na kterýchžto křížích totiž v prostřed již jmenovaného štítu zase menší štít postavený a ten na tři díly aneb pole napříč rozdělený totiž hoř. a dol. žluté, prostřední pak modré barvy a v něm sápvavý zlatý lev k pr. str. obr. s otevř. ústy, vyplazitým jazykem červeným a vyzdviženým dvojnásobným ocasem, nad štítem otevřený turnýrský rytířský helm s pozlacenou mřížkou a obrůvkou a sice onde postříbřený, z obou stran povlovně roztaženými aneb oblétajícími přikryvadly neb fafrn. povrchu zevnitř modré, vnitř pak žluté b., nad tím nade vším kor. zl. král. starodávný, v okolku 8 špicí mající, napřed pak v 5 špicích se spatřující, z nichžto vycházejí 2 rohy bývolové, každý z nich na tři díly na příč rozdělený, dolejší dva díly z koruny a hořejší dva s ústy zlaté, prostřední pak modré, z kteréhožto každého rohu z pravého na pravo a z levého na levo ven vyskytuje osm per pštr., totiž z každých úst čtyry a z bokův také čtyry, první, třetí, pátý a sedmý bílé, druhý, čtvrtý, šestý, osmý černé b., mezi kterýmižto muž při snědé tváři bezruký pod pás v modrém oděvu s korunou se stýkající postavený majíce na prsech hvězdu zlatou o špicích osmi a na hlavě klobouk neb čapku modrou obdýlnou přišpičatou při spodku s zataženými a k levé straně rozletělými zl. a mod. b. feflíky 1627.*)

*) Sepsání Kolářovo nezměněné.